

Civis Hungaricus Fidelissimus

Jeszenszky Géza

Lukács János (magyarok előtt sosem John) írásaiban gyakran használt latin kifejezéseket. Ezért merem így állítani, hogy János, akit az 1970-es évek közepén ismertem meg, igazi magyar hazafi maradt hetven Amerikában leélt év mellett is. Nem azért, mert hatvanöt éves kora után egyfajta próféta lett a saját hazájában. Igaz, mint minden valódi történész, sosem volt próféta, nem vállalkozott jóslásra, akár csak találgatása a jövővel kapcsolatban, de a magyar olvasók körében Szekfű óta nem volt ennyire népszerű egy történész, társadalmunk világtörténelmi tudatának formálásában pedig nem akadt nemhogy párja, de megközelítője sem. Érthető, hiszen nemcsak nagy tudású és eredeti gondolkodó volt hanem – saját szavaival – „történész, de valójában író”, mint példaképe, Titus Livius, a legélvezhetőbb római történetíró. Szülőhazája – politikai okokból későn jött, de nagyon széles körtől származó – elismerése, „bestseller”-ré vált könyvei sikere jelentették számára az egyik legnagyobb ajándékot, amit a Gondviselés neki megadott. Mert ahogy János gyakran mondta, Amerika számára a választott, a feleség-nemzet volt, de Magyarország maradt az anya-nemzet, akit nem szűnt meg szeretni, akiért aggódott élete utolsó pillanatáig.

Igaz, hogy magyar témáról először csak 1988-ban megjelent, a századforduló Budapestjét a világnak annyira hűen és méltánylóan bemutató könyve szólt. De szinte minden írásában érzékelhető a magyar háttér, az itt szerzett műveltség, az itt formált világkép, aminek a segítségével más szerzőknél pontosabban és hitelesebben tudott szólni a modern korról, annak végéről, és általában a történelemlről, ami nem más, mint „gondolkodás a múlttól”.

1987. végén írta nekem, hogy „kb. 30 hónap munkája,” a „Budapest 1900” majd hogy készen van. A legjobbkor született. Az itthoni nagy változások generálta jelentős számú olvasó, külföldi érdeklődő ebből nemcsak a századforduló Magyarországot, egy optimista és nagyszerű eredményeket hozó korszakot ismerhetett meg, hanem utolsó fejezete hitelesen és megrázó módon mutatta be, mi történt ezzel a nemzettel a következő szörnyű évtizedekben. Az 1989. júliusában Budapestre látogató első hivatalban lévő amerikai elnök, George Bush ebből a könyvből idézett a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen tartott előadásában, ezzel növelte Lukács amerikai hírnevét – és annak az országnak a jó hírét, az iránta föltámadt rokonszenvet, amit János mindig sokkal fontosabbnak tartott a saját renoméjánál.

Jánosnak mindig szívügye volt a magyar helyzet ismerete és megértetése Amerikában, és - amikor ez lehetővé vált - hasonlóképpen Amerika jobb ismerete és megértetése Magyarországon. Írásaiban többször is felidézte a hazai rendszerváltozás emlékezetes pillanatait. Részben az én felelősségem, hogy a

rendszerátalakítás közel állt az Antall-vezette Magyar Demokrata Fórumhoz, közel állt nagyjából velem egykorú barátaimhoz, az akkori közép-nemzedék Nyugatra figyelő, azt érteni vélő tagjaihoz, Szegedy-Maszák Mihályhoz, Kodolányi Gyulához, feleségeinkhez. Mint régi – ifjúkori – kispap, és mint művelt polgárcsalád sarja, ez természetes is volt. Búcsúnak szánt könyvében, az „Isten velem”-ben (mennyire remek ez a cím, amit angolul túl korai megfogalmazással „Last Rites”-nak nevezett) megírta, hogyan kísérte Budapestre az 1945-ben választott Nemzetgyűlés házelnökét, Varga Bélát, és milyen beszédet írt a számára. Akkor csak megindítóan, szívbemarkolóan éreztem, éreztük azokat a mondatokat, amelyekkel a magyar szuverenitás 1947 utáni letéteményese mintegy visszaadta a legitimitást az 1990-ben szabadon választott magyar Országgyűlésnek. Ama feledhetetlen pillanatban senki sem gondolta, hogy Lukács János Varga Béla által elmondott szavai mennyire érvényesek lesznek a következő három évtizedre. „De most a magyar egység ne legyen felületes szólam. Mohács után, az első világháború után, a második világháború előtt és alatt is a magyar egység hiánya, a lelkekben dúló polgárháború hozzájárult nagy nemzeti tragédiáinkhoz. [...] A kibontakozó szabadság fényét se sötétítse el pártoskodás... az úgynevezett turáni átok.” Arra is figyelmeztett a beszéd, hogy „hibáinkért most mi egyedül vagyunk és leszünk felelősek.” Tudjuk, a prófétákra ritkán szoktak hallgatni. Lukács János könyveit azóta ha nem is a fél ország, de annak színe-java olvasta, olvashatta. Nem késő tanulni belőlük. Abban a reményben, hogy lesz még a mainál műveltebb, patríciusabb, emelkedettebb, hívőbb magyar világ.